

MACIEJ JOŃCA

Uniwersytet Szczeciński

KSIĄDZ STANISŁAW PŁODZIEŃ I JEGO „RZYMSKI PROCES CYWILNY” (BU KUL, RKPS 1443A)

1. AUTOR

Ksiądz Stanisław Płodzień należy do grona najwybitniejszych uczonych lubelskich¹. Aby zaistnieć w naukowym świecie, musiał pokonać wiele przeszkód, a kiedy doszedł do takiego punktu w rozwoju kariery, że był w stanie pokazać pełną skalę swoich możliwości, przedwczesna śmierć zniweczyła nadzieje pokładane w nim przez polskie środowisko romanistyczne. Zaczniemy jednak od początku. Stanisław Płodzień przyszedł na świat 30 kwietnia 1913 r. w Łysobykach (powiat łukowski) w województwie lubelskim². Maturę uzyskał w roku 1933 w Wyższym Gimnazjum Biskupa Podlaskiego w Siedlcach, po czym wstąpił do Seminarium Duchownego w Janowie Podlaskim. Święcenia przyjął w czerwcu 1939 r. Nauka pociągała go, ale w skutecznym jej zgłębianiu przeszkadzały mu w tamtym czasie problemy natury zdrowotnej³. Następnie na drodze do realizacji planów stanął wybuch wojny i związana

¹ Jego zdjęcie portretowe wisi oprawione w sali Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL oraz w Katedrze Prawa Rzymskiego KUL.

² Archiwum Uniwersyteckie KUL, Referat Personalny, Akta osobowe pracowników, Płodzień Stanisław ks., 1947-1962, sygn. A-343, k. 2 [dalej: AU KUL, sygn. A-343].

³ AU KUL, sygn. A-343, k. 15.

z nim polityka hitlerowskiego okupanta na ziemiach polskich. Uniwersytety zostały zamknięte, a inteligencja polska poddana eksterminacji oraz represjom. Czas ten spędził ks. Płodzień, pracując jako wikariusz w parafiach diecezji siedleckiej.

Sytuacja zmieniła się w roku 1944. Katolicki Uniwersytet Lubelski jako pierwsza polska uczelnia wyższa wznowił działalność po wyparciu Niemców z Lublina. Ksiądz Płodzień złożył wówczas prośbę o skierowanie na studia i otrzymał zgodę. W Lublinie podjął studia z prawa, a rok później rozpoczął równoległe studiowanie prawa kanonicznego⁴. W tym czasie nawiązała się więź między młodym księdzem a profesorem Wacławem Osuchowskim⁵. Zaowocowała ona częstymi wizytami Płodzienia w Krakowie po roku 1946, uczestniczeniem przez niego w seminariach prowadzonych na Uniwersytecie Jagiellońskim, a nawet uzyskaniem statusu starszego asystenta wolontariusza przy Katedrze Prawa Rzymskiego UJ. Kierownik seminarium był zadowolony ze swego podopiecznego. „Ks. Płodzień jako uczestnik seminarium z gorliwością zasługującą na najwyższe uznanie bierze udział w posiedzeniach

⁴ AU KUL, sygn. A-343, k. 15: „z nastąpieniem poprawy zdrowia odżyły dawne pragnienia i już w 1944 r. zapisałem się na Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”.

⁵ W latach 1944-1946 wykłady z prawa rzymskiego prowadził również ks. prof. Henryk Insadowski. Uczony ten zmarł jednak w roku 1946. M. JOŃCA, *Prawo rzymskie. 'Mirabilia'*, Warszawa 2020, s. 285-296. W tym samym roku prof. Osuchowski odszedł z KUL-u. *Ibidem*, s. 433-444. Kontakt został jednak utrzymany. Por. *Przemówienie na pogrzebie Ks. Doc. Dra Stanisława Płodzienia wygłoszone przez Prof. Dra Wacława Osuchowskiego dnia 28 III 1962 r. w Lublinie*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne ku czci Ks. Stanisława Płodzienia» 10.4/1963, s. 13: „Kiedy przed siedemnastu laty znalazłem się w uniwersyteckim środowisku lubelskim, po raz pierwszy zetknąłem się z Księdzem Stanisławem Płodzieniem. Należał on do grupy moich słuchaczy, wśród których odznaczał się niezwykłą inteligencją i zdolnościami. Jako człowiek już wówczas na stanowisku studiował drugi z kolei wydział, oddając się z zapałem studiom historycznym i cywilistycznym, a w szczególności najwyższe zainteresowanie okazywał dla prawa rzymskiego. Nie zawiodły mnie przypuszczenia, że On właśnie będzie kontynuatorem badań romanistycznych w lubelskim ośrodku uniwersyteckim. Dalsze studia Płodzienia, jego praca, wytrwałość i pilność, a zarazem niepospolite zdolności potwierdziły moją hipotezę”.

seminaryjnych” – pisał prof. Osuchowski w opinii z roku 1948⁶. Wyraził również nadzieję, że „podjęta przez Ks. Płodzienia praca na polu naukowym przyniesie jak najowocniejsze w przyszłości rezultaty”⁷. Młody uczony nie zawiódł. Naukowa piecza specjalisty, dostęp do doskonale zaopatrzonych bibliotek oraz możliwość przebywania w środowisku akademickim przyniosły spodziewane efekty.

Działalność o charakterze równoległym prowadził ks. Stanisław Płodzien na swojej *Alma Mater*. 23 czerwca 1947 r. ukończył studia prawnicze na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL, a 25 października tego samego roku mianowano go młodszym asystentem przy Katedrze Prawa Rzymskiego na tymże Wydziale⁸. Rok później nadszedł awans na starszego asystenta. 25 czerwca 1948 r. lubelskie środowisko naukowe obchodziło małe święto, jako że w tym właśnie dniu ks. Płodzien „na podstawie pracy naukowej *Lex Rhodia de iactu* i egzaminu ścisłego [...] promowany został na doktora praw Uniwersytetu Jagiellońskiego”⁹. Monografia, która przyniosła jej autorowi zasłużony rozgłos w środowisku romanistów polskich, została przygotowana dzięki naukowej pieczy, jaką nad lubelskim księdzem roztoczył krakowski ośrodek naukowy.

Po uzyskaniu doktoratu ks. Płodzien nawiązał bliższe relacje również ze środowiskiem warszawskim. W roku akademickim 1949/1950 brał udział w cotygodniowym seminarium z papirologii prawniczej prowadzonym na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego przez profesora Rafała Taubenschlaga¹⁰. W latach 1948-1950 pracował rów-

⁶ AU KUL, sygn. A-343, k. 14.

⁷ AU KUL, sygn. A-343, k. 14.

⁸ W roku akademickim 1947/1948 prowadził cztery godziny tygodniowo ćwiczeń samodzielnych, a jako asystent uczestniczył również w zajęciach kierownika Katedry Prawa Rzymskiego ks. prof. Piotra Kałwy, który wystawił mu po roku bardzo dobre referencje (AU KUL, sygn. A-343, k. 17). Z kwestionariusza datowanego na 2 lutego 1949 r. wynika, że w tym czasie prowadził tygodniowo dwie godziny wykładów systemu prawa rzymskiego, jedną godzinę konwersatorium z prawa rzymskiego oraz osiem godzin ćwiczeń z prawa rzymskiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 22).

⁹ AU KUL, sygn. A-343, k. 6.

¹⁰ Wizyty w Warszawie miały związek z planami habilitacyjnymi, których realizacji (zapewne za radą swoich naukowych mentorów) postanowił ks. Płodzien nie odwlekać.

niez w Instytucie Prawa Antycznego Uniwersytetu Warszawskiego¹¹. Kierownik warszawskiego seminarium napisał o nim: „Niniejszym zaświadczam, że ks. dr Stanisław Płodzień uczęszcza na moje seminarium papirologiczne w Warszawie”¹².

W roku 1950 ks. Płodzień został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL¹³. Niestety, dwa lata później Wydział zamknięto decyzją władz komunistycznych¹⁴. W roku 1953 uzyskał ks. Stanisław Płodzień stopień doktora prawa kanonicznego¹⁵. W 1954 r. mianowano go prorektorem KUL do spraw administracyjnych. Tę absorbującą funkcję pełnił do roku 1956. Obowiązki administracyjne starał się godzić z pracą naukową¹⁶. W tym samym roku na uniwersytecie pod-

W jednym ze sprawozdań odnoszących się do tego okresu można przeczytać: „we wspomnianym okresie zajmowałem się głównie zbieraniem materiałów źródłowych do swej przyszłej pracy habilitacyjnej, którą piszę pod kierunkiem prof. dr Rafała Taubenschläga z Warszawy. Temat mojej pracy dotyczy zagadnienia egzekucji w prawie egipsko-greckim, a mianowicie zajmuję się na podstawie dokumentów papirologicznych uprawnieniami w tej dziedzinie tzw. *praktor xenikon*” (AU KUL, sygn. A-343, k. 23).

¹¹ M. JOŃCA, *Katedra Prawa Rzymskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. DĘBIŃSKI, M. GANCZAR, S. JÓŻWIAK, A. KAWAŁKO, M. KRUSZEWSKA-GAGOŚ, H. WITCZAK, Lublin 2008, s. 83.

¹² AU KUL, sygn. A-343, k. 12. Zaświadczenie to o tyle zasługuje na uwagę, że po powrocie do kraju Rafał Taubenschlag znalazł *modus vivendi* w kraju rządzonego przez komunistów. W okresie apogeum stalinizmu w Polsce urzędowe „pochwalenie się” posiadaniem księdza na seminarium z pewnością nie należało do gestów codziennych.

¹³ K. BURCZAK, *Stanisław Płodzień (1913-1962)*, [w:] *Dziełani Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. DĘBIŃSKI, I. LERACZYK, J. MISZTAŁ-KONECKA, W.SZ. STASZEWSKI, Lublin 2021, s. 231.

¹⁴ Ksiądz Płodzień prowadził wtedy na Wydziale Nauk Humanistycznych zajęcia zlecone z historii starożytnej (wykład i ćwiczenia) oraz wykład *Egipt w okresie Ptolemeuszów* na Sekcji Historii. Na Wydziale Teologicznym powierzono mu wykład *Polska współczesna* w wymiarze dwóch godzin tygodniowo – K. BURCZAK, *op. cit.*, s. 231.

¹⁵ AU KUL, sygn. A-343, k. 71.

¹⁶ Por. AU KUL, sygn. A-343, k. 124: „Ostatnio dużo czasu zabierają mi pełnione funkcje wicerektora i prorektora KUL. Mimo to pracuję w tej chwili nad wykończeniem rozprawy p.t. *Quaerela nullitatis* jako środek odwoławczy od wyroków w prawie

jęto starania o nadanie mu stanowiska docenta. Rekomendacje Rafała Taubenschlaga oraz Leona Halbana złożone do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej nie pozostawiały wątpliwości. „Sądzę, że ks. dr Stanisław Płodzień w zupełności na stanowisko docenta prawa rzymskiego się nadaje” – napisał pierwszy¹⁷. Druga opinia cechuje się większą wy-
lewnością. Profesor Halban podkreślił „duże wyrobienie metodyczne, szeroką znajomość prawa rzymskiego i antycznego, jak również zainteresowania wykazane prawami średniowiecznymi i kanonicznym, duże odczytanie nie tylko jeżeli chodzi o literaturę historyczno-prawną, ale i historyczną w ogóle” kandydata. W konkluzji zaś oświadczył: „muszę stwierdzić, że Ks. Stanisław Płodzień, dr. prawa U.J. i dr. prawa kanonicznego K.U.L. posiada w zupełności kwalifikacje na samodzielny pracownika naukowego i stawiam wnioski na przyznanie Mu tytułu naukowego docenta”¹⁸. Tytuł przyznano uchwałą z 20 grudnia 1956 r.¹⁹

W roku 1955 ks. Płodzień zajął miejsce prof. Leszka Winowskiego na stanowisku kierownika Katedry Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. W latach następnych lubelski uczony poświęcał się dydaktyce, pełnił różnorakie funkcje administracyjne oraz dynamicznie rozwijał się naukowo. Za sukces i wielkie wyróżnienie należy uznać zaproszenie go w roku 1958 na dwuletnie stypendium naukowe w Münster²⁰. Wystosował je Wilhelm Böhrer. Ustalono, że na Westfälische Wilhelms-Universität Münster lubelski romanista przygotowuje pod okiem prof. Maxa Kasera pracę habilitacyjną *Czynności komornika i przebieg postępowania egzekucyjnego w prawie rzymskim*. Z niewyjaśnionych powodów (być może ich wyjaśnienie przyniosłaby kwerenda w Instytucie Pamięci Narodowej) wyjazd nie doszedł jednak do skutku. W 1961 r. ksiądz Stanisław Płodzień objął funkcję dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego KUL.

kanonicznym, której część historyczną już wykończyłem. Przy tak zróżnicowanych zajęciach brak mi czasu na jakąkolwiek działalność społeczno-polityczną”.

¹⁷ AU KUL, sygn. A-343, k. 112.

¹⁸ AU KUL, sygn. A-343, k. 100.

¹⁹ AU KUL, sygn. A-343, k. 145.

²⁰ K. BURCZAK, *op. cit.*, s. 234.

Rozwój tak wspaniale zapowiadającej się naukowej kariery przerwała przedwczesna śmierć ks. Płodzienia. W roku 1962 na miejscu budowy konwiktów dla księży studentów uległ nieszczęśliwemu wypadkowi. Zmarł 25 marca 1962 r. Jego odejście pogrzyżyło w smutku środowisko nie tylko polskich uczonych²¹.

2. SPUŚCIZNA

Naukowy dorobek ks. prof. Stanisława Płodzienia nie doczekał się na razie wnikliwej syntezy²², chociaż jego osobie poświęcono wiele wzmianek i wspomnień²³. Materiał ten jest niezwykle ciekawy, jako że

²¹ Kondolencje spłynęły m.in. od: rektora i Senatu Uniwersytetu Łódzkiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 216), rektora i Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 218), Jerzego Zawieyskiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 213), prof. Adama Vetulaniego, prof. Adama Paszewskiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 227), dra Zbigniewa Makarczyka (AU KUL, sygn. A-343, k. 226), prof. Kazimierza Kolańczyka (AU KUL, sygn. A-343, k. 224), prof. Leszka Winowskiego (AU KUL, sygn. A-343, k. 222) oraz o. prof. Gommaire'a Michielsa (AU KUL, sygn. A-343, k. 242). W specjalnym numerze „Roczników Teologiczno-Kanonicznych” poświęconych pamięci zmarłego teksty złożyli również uczeni zagraniczni. Por. TH. MAYER-MALY, *Gaius noster*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 55-63; J.A.C. THOMAS, *Some observations on Furtum*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 153-166.

²² Najdokładniejszy biogram, w którym nacisk położono jednak zwłaszcza na drogę kapłańską oraz administracyjną działalność ks. Płodzienia na uniwersytecie, przygotował – A. KICIŃSKI, *Ks. prof. dr Stanisław Płodzień (1913-1962). Prorektor KUL i wybitny prawnik z Lysobyców*, «Teologiczne Studia Siedleckie» 17/2020, s. 173-194.

²³ Nekrologi: H. KUPISZEWSKI, *'In memoriam' Stanisław Płodzień (1913-1962)*, «The Journal of Juristic Papyrology» 15/1962, s. 7-9; *Przemówienie na pogrzebie Ks. Doc. Dra Stanisława Płodzienia wygłoszone przez Prof. Dra Wacława Osuchowskiego dnia 28 III 1962 r. w Lublinie*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 13-14; A. PETRANI, *Ks. Stanisław Płodzień*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 9-11; S. KAMIŃSKI, *Śp. ks. doc. dr Stanisław Płodzień. Wspomnienia pośmiertne*, «Zeszyty Naukowe KUL» 5.3/1962, s. 141-144. Z inicjatywy Katedry Prawa Rzymskiego KUL w dniach 24-26 października 2008 r. odbyło się w Kazimierzu Dolnym interdyscyplinarne seminarium *'Romanitas' i 'christianitas'. Stanislao Płodzień (1913-1962) 'in memoriam'*. Jego pokłosiem jest publikacja *'Romanitas' i 'christianitas'. Stanislao Płodzień (1913-1962) 'in memoriam'*, red. A. DĘBIŃSKI, S. JÓZWIĄK, Lublin 2009.

lubelski uczoney był zarówno prawnikiem, jak i kanonistą. Specjalizował się więc nie tylko w prawie rzymskim, lecz także prowadził badania kanonistyczne oraz prawno-porównawcze. Obie jego „kanonistyczne” monografie, to jest *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym* oraz *‘Querela nullitatis’ jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*, zawierają bardzo solidnie opracowane rozdziały historyczne, które nie pełnią w nich bynajmniej – jak to się często zdarza jeszcze dziś – funkcji konwencjonalnej atrapy. Chociaż tragiczna śmierć wcześniej zakończyła naukowy rozwój ks. Płodzienia, spuścizna po nim szczęśliwie nie przepadła. Księgozbiór rozdzielono pomiędzy lektoria Wydziału Prawa Kanonicznego KUL oraz Instytutu Filologii Klasycznej KUL, a materiały o charakterze osobistym trafiły do Biblioteki Uniwersyteckiej KUL.

W zasobach Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej KUL można odnaleźć maszynopisy prac, które autor ogłosił drukiem za swego życia. W skład tego zbioru wchodzi trzy monografie: *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym*²⁴, *‘Querela nullitatis’ jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*²⁵ oraz *‘Lex Rhodia de iactu’*. *Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*²⁶, artykuły: *The origin and competence of*

²⁴ S. PŁODZIEN, *Dowód z opinii biegłych w prawie kanonicznym. Studium historyczno-prawne* (Biblioteka Uniwersytecka KUL [dalej: BU KUL], rkps 349A); IDEM, *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym*, Lublin 1956 (BU KUL, rkps 1440A). Wydrukowano jako: IDEM, *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym*, Lublin 1958.

²⁵ S. PŁODZIEN, *‘Querela nullitatis’ jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym w rozwoju historycznym*, Lublin 1952 (BU KUL, rkps 1107A); IDEM, *‘Querela nullitatis’ jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*, Lublin 1957 (BU KUL, rkps 1441A). Wydrukowano jako: IDEM, *‘Querela Nullitatis’ jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*, Lublin 1959.

²⁶ S. PŁODZIEN, *‘Lex Rhodia de iactu’*. *Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 1960 (BU KUL, rkps 1442A). Wydrukowano jako: IDEM, *‘Lex Rhodia de iactu’*. *Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 1961. W nowej wersji edytorskiej dzieło ukazało się ponownie w roku 2010. Zob. IDEM, *‘Lex Rhodia de iactu’*. *Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 2010.

*the praktor xenikon*²⁷, *Geneza i zakres pomocy prawnej w stadium procesowym sędziowskiego orzekania*²⁸, *Egzekucja sądowa w sprawie grecko-rzymskiego Egiptu*²⁹ oraz dwie recenzje: *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*³⁰ i *Rzymskie prawo prywatne*³¹.

Lektura prac ogłoszonych może dać ciekawe wrażenia związane z poznawaniem metody pracy naukowej ks. Płodzienia, a także metodologii oraz strategii tworzenia tekstów w epoce przedcyfrowej. Z badawczego punktu widzenia nieporównywalnie większe nadzieje rozbudza wgląd w teksty nieopublikowane. Należą do nich dwa maszynopisy: *Rzymski proces cywilny*³², *O poszczególnych urządach kościelnych*³³ oraz rękopis *Wykład historii starożytnej dla filologii klasycznej*³⁴. Spośród nich uwagę romanisty natychmiast przykuwa studium *Rzymski proces cywilny*.

3. MASZYNOPIS – OKOLICZNOŚCI POWSTANIA

Spojrzenie ks. Płodzienia na urządzenia procesowe Rzymian budzi zainteresowanie, gdyż w opisie tego źródła (sporządzony na fiszce bibliograficznej) znalazła się informacja, że powstanie tej pracy należy datować na okres „po 1957 r.”. Z jednej więc strony przypadło ono na czas

²⁷ S. PŁODZIEŃ, *The origin and competence of the praktor xenikon*, «The Journal of Juristic Papyrology» 5/1951, s. 217-227.

²⁸ S. PŁODZIEŃ, *Geneza i zakres pomocy prawnej w stadium procesowym sędziowskiego orzekania*, «Zeszyty Naukowe KUL» 1/1958, s. 53-71.

²⁹ S. PŁODZIEŃ, *Egzekucja sądowa w sprawie grecko-rzymskiego Egiptu*, «Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL» 9/1958, s. 30-31.

³⁰ S. PŁODZIEŃ, [rec.] R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955, «PiP» 12.6/1957, s. 1206-1209.

³¹ S. PŁODZIEŃ, [rec.] R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1955, «PiP» 12.9/1957, s. 444-446.

³² S. PŁODZIEŃ, *Rzymski proces cywilny (rozprawa)*, Lublin po r. 1957 (BU KUL, rkps 1443A).

³³ S. PŁODZIEŃ, *O poszczególnych urządach kościelnych ('De clericis in specie')*, Lublin [po r.] 1957 (BU KUL, rkps 1444A).

³⁴ S. PŁODZIEŃ, *Wykład historii starożytnej dla filologii klasycznej* (BU KUL, rkps 1427A).

niezwykle trudny dla KUL-u, z drugiej właśnie znowu zmieniała się na gorsze ogólna sytuacja polityczna państwa (słynne „dokręcanie śruby” w reakcji na październikową odwilż). Okoliczności te rzutowały na status prawa rzymskiego na wydziałach prawa w kraju oraz na formułę jego nauczania.

Co więcej, podjęta w pracy ks. Płodzienia tematyka nie przyciągała nadzwyczajnego zainteresowania rodzimych badaczy ani w jego czasach, ani teraz³⁵. Jakkolwiek pierwsza w piśmiennictwie polskim ogłoszona drukiem monografia poświęcona rzymskiemu procesowi cywilnemu pojawiła się już w roku 1885³⁶, to na kolejną przyszło czytelnikom czekać ponad wiek. Wyszła ona spod pióra Wiesława Litewskiego i została opublikowana w roku 1988³⁷. W sposób syntetyczny zagadnieniom proceduralnym poświęcano uwagę raczej w podręcznikach dla studentów I roku prawa³⁸.

Powody przygotowania maszynopisu wiązać należy z obowiązkami natury dydaktycznej, które ks. Stanisław Płodzień spełniał w latach 50. XX w. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w latach akademickich 1955/1956 oraz 1956/1957 wykładał prawo rzymskie (*Institutiones Iuris Romani*) dla studentów I roku prawa kanonicznego w wymiarze aż trzech godzin tygodniowo³⁹. Podczas uroczystego rozpoczęcia roku akademickiego 1957/1958 wygłosił inauguracyjną prelekcję zatytułowaną *Geneza i zakres pomocy prawnej w studium procesowym sędziowskiego orzekania*⁴⁰. W roku akademickim 1958/1959 prowadził tymczasem wykład *De clericis in specie* adresowany do studentów II roku prawa

³⁵ Por. M. ZABŁOCKA, *Badania romanistów polskich w latach 2011-2013*, «Zeszyty Prawnicze» 15.2/2015, s. 199: „W prawie prywatnym jak zwykle proces cywilny cieszył się niewielkim zainteresowaniem”.

³⁶ W. MIKLAŚZEWSKI, *Wykład postępowania cywilnego rzymskiego w zarysie historycznym*, Warszawa 1885.

³⁷ Por. W. LITIEWSKI, *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988.

³⁸ Na temat roli i miejsca prawa procesowego w podręcznikach do prawa rzymskiego, a także na temat potyczek autorów podręczników z terminologią – B. CZECH-JEZIERSKA, *Miejsce procesu cywilnego w systematyce prawa rzymskiego*, «Zeszyty Naukowe KUL» 60.3/2017, s. 427-448.

³⁹ K. BURCZAK, *op. cit.*, s. 233.

⁴⁰ A. KICIŃSKI, *op. cit.*, s. 181.

kanonicznego oraz wykład z historii starożytnej dla studentów I roku filologii klasycznej w wymiarze dwóch godzin tygodniowo⁴¹.

Przechowywane w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL niewydane prace ks. Płodzienia w postaci dwóch maszynopisów oraz jednego rękopisu mogły powstać w tym samym czasie, to znaczy gdzieś pomiędzy 1955 a 1959 rokiem. Wpływ na ich tematykę, jak i formę (chodzi przede wszystkim o stopień ogólności) mogła mieć osobista sytuacja autora zmuszonego godzić pracę naukową z pełnieniem czasochłonnych i uciążliwych funkcji administracyjnych. „Największą trudnością w mojej pracy naukowej – zwierzał się w jednej z ankiet – jest brak odpowiedniej biblioteki zakładowej na miejscu, dlatego muszę często jeździć do Warszawy i Krakowa, co przy moich zajęciach naukowych i administracyjnych jest bardzo uciążliwe. Dlatego właśnie na najbliższą przyszłość wybrałem do opracowania zagadnienie, które nie będzie wymagało ode mnie tak częstych kontaktów z innymi zakładami”⁴².

4. MASZYNOPIS – STRUKTURA I TREŚĆ

Maszynopis *Rzymski proces cywilny* nie jest długi. Liczy zaledwie 34 strony. Brak planu, literówki, a także liczne skreślenia oraz niekonsekwencja zarówno w zakresie systematyki, jak i cytowania źródeł pozwalają wyciągnąć wniosek, że materiał ten został przygotowany na użytek doraźny (prowadzenie wykładu) i nie znajdował się w takim stanie, by można go przekazać do recenzji i wydania. Być może autor żywił jednak jakieś nadzieje związane z rozwinięciem i uporządkowaniem swojego wywodu, skoro na pierwszej stronie wskazuje literaturę, którą posługiwał się podczas przygotowywania skryptu⁴³. Są to monografie: *Profilo storico del processo civile Romano* Emilia Costy⁴⁴, *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts* Leopolda Wengera⁴⁵, *Leçons sur la procédure*

⁴¹ K. BURCZAK, *op. cit.*, s. 234.

⁴² AU KUL, sygn. A-343, k. 134.

⁴³ BU KUL, rkps 1443A, k. 1.

⁴⁴ E. COSTA, *Profilo storico del processo civile Romano*, Romae 1918.

⁴⁵ L. WENGER, *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*, München 1925.

civile romaine André Girarda⁴⁶, *Procedura civile romana* Giuseppego Ignazia Luzzato⁴⁷ oraz *Vorlesungen über römischen Zivilprozess* Franza Leifera⁴⁸.

Wywód podzielono na kilka części. Rozpoczynają go „Wiadomości wstępne”⁴⁹, w których omówiono⁵⁰: „Historyczny rozwój rzymskiego procesu cywilnego”⁵¹, „Stosunek procesu cywilnego do procesu karnego i administracyjnego”⁵², „Sądownictwo cywilne w państwie rzymskim”⁵³. Kolejna część to: „Przebieg postępowania sądowego w prawie rzymskim”⁵⁴. Znalazły się tu podrozdziały: „Postępowanie w procesie legisakcyjnym”⁵⁵, „Postępowanie w procesie formułkowym”⁵⁶ oraz „Postępowanie w procesie kognicyjnym”⁵⁷. W wyodrębnionych częściach omówiono: „Środki dowodowe w procesie rzymskim”⁵⁸, „Środki odwoławcze od wyroków w prawie rzymskim”⁵⁹ oraz „Zasady procesu rzymskiego”⁶⁰.

Autor posługuje się przystępną polszczyzną, ale nie stroni od cytowania źródeł antycznych. Wśród nich podstawowe pozostają justyniańskie *Digesta*, ale podczas lektury natknie się czytelnik również na *Instytucje* Gajusa, *Instytucje* Justyniana oraz *Codex* Justyniana. Z materiału rzadziej eksponowanego w opracowaniach cechujących się tym stopniem ogólności, co *Rzymski proces cywilny*, wskazać należy fragmenty *Lex*

⁴⁶ A. GIRARD, *Leçons sur la procédure civile romaine*, Paris 1932.

⁴⁷ C.J. LUZZATTO, *Procedura civile romana*, I-III, Bologna 1946-1950.

⁴⁸ F. LEIFER, *Vorlesungen über römischen Zivilprozess*, Wien 1947.

⁴⁹ BU KUL, rkps 1443A, k. 1-6.

⁵⁰ Wskazane wyżej jednostki ulegają dalszemu podziałowi. Niekiedy autor tworzy jednostki bardzo niewielkie objętościowo. Nie będziemy ich tu wymieniać.

⁵¹ BU KUL, rkps 1443A, 1-11.

⁵² BU KUL, rkps 1443A, k. 6-7.

⁵³ BU KUL, rkps 1443A, k. 7-11.

⁵⁴ BU KUL, rkps 1443A, k. 11-29.

⁵⁵ BU KUL, rkps 1443A, k. 11-14.

⁵⁶ BU KUL, rkps 1443A, k. 14-24.

⁵⁷ BU KUL, rkps 1443A, k. 24-29.

⁵⁸ BU KUL, rkps 1443A, k. 29-31.

⁵⁹ BU KUL, rkps 1443A, k. 31-33.

⁶⁰ BU KUL, rkps 1443A, k. 33-34.

Rubria de Gallia Cisalpina oraz *Dekret Gracjana*. Nie wszystkie wyrażenia, frazy oraz dłuższe łacińskie fragmenty posiadają odesłanie do konkretnego źródła. Literatura przedmiotu nie jest cytowana.

5. MASZYNOPIŚ – OCENA

Dokonując oceny procesualnych rozważań ks. Płodzienia, nie wolno zapominać, jaki był charakter omawianej pracy i jaki był cel jej autora. W ocenianej formie kompilacja powstała na użytek lubelskich studentów prawa kanonicznego. Mieli oni przyswoić podstawowe wiadomości z zakresu procesu rzymskiego, zanim dostaną się pod skrzydła specjalistów od procesowych procedur Kościoła. Dlatego liczne zarzuty, które można by sformułować pod adresem monografii naukowej lub rozdziału w takiej monografii, w przypadku omawianego skryptu przemawiają raczej na jego korzyść.

Układ pracy jest schematyczny, a proporcje odzwierciedlają panujące wówczas w nauce trendy. Nadzwyczaj wiele uwagi poświęca w nim autor zagadnieniom związanym z prymitywnym procesem legisakcyjnym oraz rekonstrukcji procesowej hybrydy znanej pod nazwą procesu formułkowego (zwany niekiedy formularnym)⁶¹. Zaletą skryptu jest, że o procesie kognicyjnym jest tam więcej, niż innym autorom zdarza się pisać jeszcze dziś⁶². Trafnie wskazuje ks. Płodzień jego cechy charakterystyczne, choć skojarzenie ich z rozwiązaniami współczesnymi pozostawia zwykle czytelnikowi. Za zabieg ciekawy i wartościowy uznac należy zamknięcie w odrębnych podrozdziałach uwag poświęconych

⁶¹ Por. W. ROZWADOWSKI, B. WALCZAK, *Rzymski proces formułkowy czy formularny*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 25/2011, s. 633-640. Co się zaś tyczy omawianego skryptu, to wymienianie i szczegółowe omawianie poszczególnych *legis actiones* czy też części formułki procesowej, jeżeli spojrzeć na to z perspektywy przypisywanej prawu rzymskiemu funkcji propedeutycznej, mija się z celem.

⁶² W części tej znajduje się krótki wywód na temat tzw. postępowania reskryptowego. Por. BU KUL, rkps 1443A, k. 28a. Wszelako umieszczenie tu również pozaprocesowych sposobów rozstrzygania sporów przez rzymskie magistratury nie wydaje się trafione. Por. BU KUL, rkps 1443A, k. 26.

dowodom oraz środkom odwoławczym (to tematyka, którą „czuł” autor bardziej, jako że wcześniej zajmował się nią naukowo).

Tekst jest zwięzły, napisany przystępnym językiem, a zawarty w nim przekaz uproszczony. Autor umiejętnie uciekł od dzielenia włosa na czworo oraz asekurowania się stwierdzeniami w rodzaju „nie ma pewności”, „w nauce dyskutuje się”, „według niektórych uczonych” itp. Zamiast tego z dostępnych źródeł stworzył proste komunikaty odnoszące się do poszczególnych instytucji procesowych Rzymian⁶³. Dodatkową, ponadprogramową – rzecz można – korzyścią dla uczących się według niego studentów stało się ich wstępne oswojenie z terminologią procesową odnoszącą się do zagadnień związanych z polskim procesem cywilnym⁶⁴. Znakomite wrażenie robią rozważania autora poświęcone między innymi jurysdykcji⁶⁵, różnicom między procesem cywilnym a karnym i administracyjnym⁶⁶, istocie procesu kognicyjnego⁶⁷ oraz zasadom procesu rzymskiego⁶⁸. Przystępnością i aktualnością cechują się definicje między innymi samopomocy⁶⁹, *actio*⁷⁰, *litis contestatio*⁷¹ oraz środków dowodowych⁷².

Rzymski proces cywilny uznać należy za bardzo obiecujące studium o charakterze eklektycznym (tym bardziej należy ubolewać, że z powodów, o których była już mowa wyżej, nie zostało ono rozwinięte, uzupełnione i wydane). Procesy ewolucyjne występujące na gruncie rzymskiej procedury cywilnej umieszcza autor w szerszym historycznym kontekście. Ponieważ adresatami wykładu mieli być studenci I roku prawa kanonicznego, postawił na jasne komunikaty, zwięzłe definicje

⁶³ Szczerze mówiąc, spore fragmenty źródeł łacińskich powtórzone do tekstu głównego dzisiejszego czytelnika mogą nieco odstraszać, ale taka była maniera tamtych czasów.

⁶⁴ Tematyka ta poruszona zostanie w odrębnym opracowaniu.

⁶⁵ BU KUL, rkps 1443A, k. 1-2.

⁶⁶ BU KUL, rkps 1443A, k. 6-7.

⁶⁷ BU KUL, rkps 1443A, k. 24-25.

⁶⁸ BU KUL, rkps 1443A, k. 33-34.

⁶⁹ BU KUL, rkps 1443A, k. 1-5.

⁷⁰ BU KUL, rkps 1443A, k. 5.

⁷¹ BU KUL, rkps 1443A, k. 13.

⁷² BU KUL, rkps 1443A, k. 29-31.

oraz przystępność. Dołożył również starań, by w stopniu maksymalnym dopasować prezentowany materiał antyczny do współczesnych realiów procesowych. Mimo doskonałego przygotowania historycznego oraz pasji, z jaką ks. Stanisław Płodzień poświęcał się badaniom o charakterze antykwarycznym, nie zawładnęła nim pokusa dokonywania laboratoryjnej egzegezy łacińskich pojęć, scholastycznej interpretacji fragmentów pism antycznych jurystów czy też popisywania się przed audytorium niczego niewnoszącymi polemikami z uczonymi, którzy albo już od dawna nie żyją, albo których nie ma na sali.

6. PODSUMOWANIE

W pośmiertnym wspomnieniu ks. Płodzienia prof. Henryk Kupiszewski wskazał trzech naukowych mistrzów zmarłego. Byli to: Waław Osuchowski, Rafał Taubenschlag oraz Aleksy Petrani. U pierwszego doskonalili Płodzień wiedzę z zakresu „dogmatyki” prawa rzymskiego, drugi zapoznawał go z badaniami źródeł pomocniczych (zwłaszcza papirusów), a trzeci odkrywał przed nim arkana prawa kanonicznego. W rezultacie niejako stopiły się w nim temperamenty badawcze jego naukowych mentorów, a także zlała w jedno wiedza na temat różnych systemów prawnych oraz metod badawczych. Z tym wszechstronnym przygotowaniem zapracował sobie ks. Płodzień na opinię tak samo dobrego dogmatyka, jak i historyka prawa oraz kanonisty. Profesor Kupiszewski, co niniejszym należy wyeksponować w sposób szczególny, pochwalił również jego doskonałą orientację w procedurach⁷³.

Na inny wiele mówiący aspekt działalności ks. Płodzienia zwrócił natomiast uwagę ks. Stanisław Kamiński: „Obok samodzielnej pracy naukowej kierował śp. ks. Płodzień licznymi pracami magisterskimi i doktorskimi o podobnej jak jego tematyce. Za krótko jednak żył, aby mógł wykorzystać swą – z dobrych szkół wyniesioną – znajomość prawa starożytnego i jego wpływu na późniejsze prawodawstwo zwłaszcza kanoniczne oraz doskonałe opanowanie metody historyczno-prawnej

⁷³ H. KUPISZEWSKI, *op. cit.*, s. 7.

czy też przekazać swe umiejętności uczniom”⁷⁴. Opinia ta przypomina, że omówiony wyżej skrypt napisano również na potrzeby osób, które nie interesowały się prawem rzymskim, a którym należało posiadaną wiedzę przekazać w sposób przystępny i zrozumiały. Efektu tego zaś nigdy nie da się osiągnąć bez poczynienia pewnych ustępstw kosztem naukowej „prawdy”.

Sposób, w jaki ks. Stanisław Płodzień starał się słuchaczom przybliżyć arкана starożytnego procesu, pozwala uwierzyć zapewnieniom, które uwiecznił w jednej z ankiet: „w swej pracy dydaktycznej w okresie od 1948 r., kiedy objąłem prowadzenie wykładów i ćwiczeń z prawa rzymskiego, kościelnego i przez pewien czas z historii starożytnej, nie spotkałem się ze specjalnymi trudnościami. Za przykładem swoich profesorów Dr Wacława Osuchowskiego i Dr Rafała Taubenschläga byłem wprawdzie wymagający w stosunku do młodzieży, ale starałem się zawsze wskazywać dokładnie zakres moich wymagań i dlatego nie miałem na tym tle żadnych nieporozumień ze swoimi słuchaczami”⁷⁵.

KSIĄDZ STANISŁAW PŁODZIEŃ I JEGO „RZYMSKI PROCES CYWILNY”
(BU KUL, RKPS 1443A)

Streszczenie

Wśród niepublikowanych materiałów pozostawionych przez lubelskiego profesora prawa rzymskiego, ks. Stanisława Płodzienia, znajduje się rękopis zatytułowany *Rzymski proces cywilny*. Dzieło powstało w latach 50. ubiegłego wieku. Jest to skrypt dla studentów, który został przygotowany w celach dydaktycznych. W formie przechowywanej w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL nie nadawał się i nie nadaje się do wydania drukiem. Stanowi natomiast ciekawy materiał do badań, gdyż zagadnienia związane z historią i przebiegiem rzymskiego procesu cywilnego nie cieszyły się dotychczas w polskiej literaturze „romanistycznej” zbyt dużą popularnością.

⁷⁴ S. KAMIŃSKI, *op. cit.*, s. 144.

⁷⁵ AU KUL, sygn. A-343, k. 134.

FATHER STANISŁAW PŁODZIEŃ AND HIS MANUSCRIPT ON THE ROMAN CIVIL TRIAL (BU KUL, RKPS 1443A)

Summary

One of the unpublished papers in the estate of the late Father Stanisław Plodzień, a Lublin professor of Roman law, is a manuscript entitled *Rzymski proces cywilny* (the Roman Civil Trial). It was written in the 1950s as a textbook for students. However, the copy preserved in the Library of the Catholic University of Lublin was not considered suitable for printing, and that is why it has not been published. On the other hand, it offers promising materials for research, since issues related to the history and course of the Roman civil trial have not received much attention in the Polish Romanist literature.

Słowa kluczowe: Stanisław Plodzień; prawo rzymskie; prawo kano-niczne; rzymski proces cywilny.

Keywords: Stanislaw Plodzien; Roman law; canon law; the Roman civil trial.

Literatura

Archiwum Uniwersyteckie KUL, Referat Personalny, Akta osobowe pracowników, Plodzień Stanisław ks., 1947-1962, sygn. A-343.

BURCZAK K., *Stanisław Plodzień (1913-1962)*, [w:] *Dziekani Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. DĘBIŃSKI, I. LERACZYK, J. MISZTAŁ-KONECKA, W.SZ. STASZEWSKI, Lublin 2021, s. 229-239.

COSTA E., *Profilo storico del processo civile Romano*, Romae 1918.

CZECH-JEZIERSKA B., *Miejsce procesu cywilnego w systematyce prawa rzymskiego*, «Zeszyty Naukowe KUL» 60.3/2017, s. 427-448.

GIRARD A., *Leçons sur la procédure civile romaine*, Paris 1932.

JOŃCA M., *Katedra Prawa Rzymskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. DĘBIŃSKI, M. GANCZAR, S. JÓZWIĄK, A. KAWAŁKO, M. KRUSZEWSKA-GAGOŚ, H. WITCZAK, Lublin 2008, s. 77-100.

JOŃCA M., *Prawo rzymskie. 'Mirabilia'*, Warszawa 2020.

- KAMIŃSKI S., *Śp. ks. doc. dr Stanisław Płodzień. Wspomnienia pośmiertne*, «Zeszyty Naukowe KUL» 5.3/1962, s. 141-144.
- KICIŃSKI A., *Ks. prof. dr Stanisław Płodzień (1913-1962). Prorektor KUL i wybitny prawnik z Łysobyków*, «Teologiczne Studia Siedleckie» 17/2020, s. 173-194.
- KUPISZEWSKI H., *In memoriam Stanisław Płodzień (1913-1962)*, «The Journal of Juristic Papyrology» 15/1962, s. 7-9.
- LEIFER F., *Vorlesungen über römischen Zivilprozess*, Wien 1947.
- LITEWSKI W., *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988.
- LUZZATTO C.J., *Procedura civile romana*, I-III, Bologna 1946-1950.
- MAYER-MALY TH., *Gaius noster*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 55-64.
- MIKLASZEWSKI W., *Wykład postępowania cywilnego rzymskiego w zarysie historycznym*, Warszawa 1885.
- PETRANI A., *Ks. Stanisław Płodzień*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 9-12.
- PŁODZIEŃ S., [rec.] R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955, «PiP» 12.6/1957, s. 1206-1209.
- PŁODZIEŃ S., [rec.] R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1955, «PiP» 12.9/1957, s. 444-446.
- PŁODZIEŃ S., *Dowód z opinii biegłych w prawie kanonicznym. Studium historyczno-prawne* (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 349A).
- PŁODZIEŃ S., *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym*, Lublin 1956 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1440A).
- PŁODZIEŃ S., *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym*, Lublin 1958.
- PŁODZIEŃ S., *Egzekucja sądowa w sprawie grecko-rzymskiego Egiptu*, «Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL» 9/1958, s. 30-31.
- PŁODZIEŃ S., *Geneza i zakres pomocy prawnej w stadium procesowym sędziowskiego orzekania*, «Zeszyty Naukowe KUL» 1/1958, s. 53-71.
- PŁODZIEŃ S., *'Lex Rhodia de iactu'. Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 1961.
- PŁODZIEŃ S., *'Lex Rhodia de iactu'. Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 1960 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1442A).
- PŁODZIEŃ S., *'Lex Rhodia de iactu'. Studium historyczno-prawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo-morskiego*, Lublin 2010.
- PŁODZIEŃ S., *O poszczególnych urządach kościelnych ('De clericis in specie')*, Lublin po r. 1957 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1444A).

- PŁODZIEŃ S., *'Querela nulitatis' jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym w rozwoju historycznym*, Lublin 1952 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1107A).
- PŁODZIEŃ S., *'Querela nulitatis' jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*, Lublin 1957 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1441A).
- PŁODZIEŃ S., *'Querela Nullitatis' jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym*, Lublin 1959.
- PŁODZIEŃ S., *Rzymski proces cywilny (rozprawa)*, Lublin po r. 1957 (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1443A).
- PŁODZIEŃ S., *The origin and competence of the praktor xenikon*, «The Journal of Juristic Papyrology» 5/1951, s. 217-227.
- PŁODZIEŃ S., *Wykład historii starożytnej dla filologii klasycznej* (Biblioteka Uniwersytecka KUL, rkps 1427A).
- Przemówienie na pogrzebie Ks. Doc. Dra Stanisława Płodzienia wygłoszone przez Prof. Dra Waclawa Osuchowskiego dnia 28 III 1962 r. w Lublinie*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 13-14.
- 'Romanitas' i 'christianitas'. Stanisław Płodzień (1913-1962) 'in memoriam'*, red. A. DĘBIŃSKI, S. JÓŹWIĄK, Lublin 2009.
- ROZWADOWSKI W., WALCZAK B., *Rzymski proces formułkowy czy formularny*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 25/2011, s. 633-640.
- THOMAS J.A.C., *Some observations on 'Furtum'*, «Roczniki Teologiczno-Kanoniczne» 10.4/1963, s. 153-166.
- WENGER L., *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*, München 1925.
- ZABŁOCKA M., *Badania romanistów polskich w latach 2011-2013*, «Zeszyty Prawnicze» 15.2/2015.